

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

**ЕКСПЕРТ:
ПАРАДИГМИ ЮРИДИЧНИХ НАУК
І ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ**

**EXPERT: PARADIGM OF LAW
AND PUBLIC ADMINISTRATION**

№ 1 (25), 2023

Видавничий дім
«Гельветика»
2023

Експерт: парадигми юридичних наук
і державного управління
Видається з 2018 року
Періодичність: 6 разів на рік
Друкується за рішенням Вченої ради
Міжрегіональної Академії управління персоналом
(протокол № 4 від 05.04.2023)
Видання є таким, що реферується в міжнародних
та вітчизняних наукометричних базах:
Index Copernicus, ResearchBib,
Turkish Education Index, Polish Scholarly Bibliography,
Google Scholar, "Україніка наукова", ESJI .
Відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України
від 28.12.2019 № 1643 (Додаток 4) журнал включено
до Переліку наукових фахових видань України
у категорії «Б».
Спеціальності: 081 – Право, 281 – Публічне управління
та адміністрування, 293 – Міжнародне право.
Статті у виданні перевірені на наявність плагіату
за допомогою програмного забезпечення
StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.
Відповідальність за зміст, достовірність фактів, цитат,
цифр несуть автори матеріалів. Редакція залишає за
собою право на незначне редагування і скорочення
(зі збереженням авторського стилю та головних
висновків). Редакція не завжди поділяє думки авторів
та не несе відповідальність за надану ними інформацію.
Матеріали подано в авторській редакції.
Передрук — тільки з дозволу редакції.
Адреса редакційної колегії:
ПрАТ "ВНЗ "Міжрегіональна Академія
управління персоналом"
вул. Фрометівська, 2, Київ, Україна, 03039
Офіційний сайт видання:
www.journals.maup.com.ua/index.php/expert

Expert: paradigm of law and public administration
Published from 2018
Pereodisity: 6 times a year
Published by the decision of Academic council of
Interregional Academy of Personnel Management
(Protocol № 4 from April 5, 2023)
Collection is included to the international
and domestic scientometrics databases Index
Copernicus International, ResearchBib, Turkish Education
Index, Polish Scholarly Bibliography, Google Scholar,
"Україніка наукова", ESJI .
According to the Order of the Ministry of Education
and Science of Ukraine (Annex 4), the journal is included
in the List of scientific professional publications of Ukraine,
which have been assigned the category «B».
Subject Areas: 081 – Law, 281 – Public management
and administration, 293 – International law.
The articles were checked for plagiarism
using the software StrikePlagiarism.com developed
by the Polish company Plagiat.pl.
The authors are responsible for the content,
accuracy of the facts, quotes, numbers. The editors reserves
the right for a little change and reduction
(with preservation of the author's style and main
conclusions). Editors can not share the world views of the
authors and are not responsible for the information provided.
Materials filed in the author's edition.
Reprinting — with the editorial's permission strictly.
Address of the editorial board:
Interregional Academy of Personnel Management
Str. Frometivska, 2, Kyiv, Ukraine, 03039
Official site:
www.journals.maup.com.ua/index.php/expert

Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління : збірник. № 1 (25), 2023. Київ : ПрАТ "ВНЗ
"Міжрегіональна Академія управління персоналом", 2023. 68 с.

Головний редактор

Кислий Анатолій Михайлович, заслужений юрист України, доктор юридичних наук, професор, директор Навчально-наукового інституту права імені князя Володимира Великого, Міжрегіональна Академія управління персоналом.

1. Акімова Людмила Миколаївна, доктор наук з державного управління, професор, Заслужений працівник освіти України, професор кафедри фінансів та економічної безпеки Національного університету водного господарства та природокористування.

2. Барабаш Юрій Григорович, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, проректор з навчальної роботи Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

3. Батанов Олександр Васильович, доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу конституційного права та місцевого самоврядування Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України.

4. Берназюк Ян Олександрович, доктор юридичних наук (конституційне право; муніципальне право), професор кафедри конституційного та міжнародного права, Заслужений юрист України, професор кафедри Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського.

5. Валюх Андрій Миколайович, доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри державного управління документознавства та інформаційної діяльності Національного університету водного господарства та природокористування.

6. Вечорек Лешик, доктор хабілітований, доцент, завідувач кафедри кримінального права, кримінології та криміналістики Факультету юридичних і суспільних наук Університету ім. Яна Кухановського в м. Кельц (Польща).

7. Воротін Валерій Євгенович, доктор наук з державного управління, професор, завідувач відділу комплексних проблем державотворення Інституту законодавства Верховної Ради України.

8. Гурковський Володимир Ігорович, доктор наук з державного управління, старший дослідник, Перший заступник директора ВГО «Центр дослідження проблем публічного управління».

9. Кайдашев Роман Петрович, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративного, фінансового та банківського права Навчально-наукового інституту права імені князя Володимира Великого ПрАТ «Міжрегіональна Академія управління персоналом».

10. Кіслов Денис Васильович, доктор наук з державного управління, доцент, академік Української академії наук, Академік Національної Академії наук вищої освіти України, професор кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом.

11. Коваленко Валентин Васильович, доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник сектору авторського права та суміжних прав лабораторії авторського права та інформаційних технологій Науково-дослідного центру судової експертизи з питань інтелектуальної власності Міністерства юстиції України.

12. Козаченко Олександр Іванович, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, професор кафедри управління безпекою, правоохоронної та антикорупційної діяльності Міжрегіональної Академії управління персоналом.

13. Кравчук Володимир Миколайович, доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного,

адміністративного та міжнародного права Волинського національного університету імені Лесі Українки.

14. Кринична Ірина Петрівна, доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри публічно-гоуправління та адміністрування Навчально-наукового інституту захисту інформації Державного університету телекомунікацій.

15. Міхальський Томаш, доктор наук, доцент кафедри географії регіонального розвитку Гданського університету, Гданськ, Польща.

16. Мотренко Тимофій Валентинович, професор кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом, доктор філософських наук, професор, Академік Національної академії педагогічних наук України.

17. Нестерович Володимир Федорович, доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри державно-правових дисциплін Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка.

18. Нестор Наталія Володимирівна, доктор юридичних наук, заступник директора з наукової роботи Київського науково-дослідного інституту судових експертиз, Заслужений юрист України.

19. Ніколас Шмітт, кандидат наук, старший науковий співробітник Інституту федералізму Університету Фрібургу (Швейцарія).

20. Новак-Каляєва Лариса Миколаївна, доктор наук з державного управління, професор.

21. Орлова Наталія Сергіївна, доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри публічного управління та адміністрування Київського національного торговельно-економічного університету.

22. Рябцев Геннадій Леонідович, доктор наук з державного управління, кандидат технічних наук, професор, професор Києво-Могилянської школи врядування, головний науковий співробітник Національного інституту стратегічних досліджень, директор спеціальних проєктів Науково-технічного центру «Псіхея», член Експертної ради Міністерства енергетики України, член Комітету з питань розвитку економічної конкуренції Торгово-промислової палати України, експерт Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти.

23. Скрипнюк Олександр Васильович, доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії правових наук України, Заслужений юрист України, заступник директора Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України.

24. Сопілко Ірина Миколаївна, доктор юридичних наук, професор, Відмінник освіти України, Заслужений юрист України, декан юридичного факультету Національного Авіаційного Університету.

25. Стрельбицька Лілія Миколаївна, доктор юридичних наук, професор, заслужений працівник освіти України, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін Національної академії Служби безпеки України.

26. Стрельбицький Микола Павлович, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри національної безпеки Навчально-наукового інституту права імені князя Володимира Великого ПрАТ «Міжрегіональна Академія управління персоналом».

27. Сурай Інна Геннадіївна, доктор наук з державного управління, старший науковий співробітник, професор, професор кафедри публічної політики Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

28. Тимошик Лілія Павлівна, кандидат економічних наук, учений секретар Науково-дослідного центру судової експертизи з питань інтелектуальної власності Міністерства юстиції України, судовий експерт, оцінювач.

29. Титко Анна Василівна, кандидат юридичних наук, провідний науковий співробітник Національної академії внутрішніх справ.

30. Хаджирадева Світлана Костянтинівна, доктор наук з державного управління, професор, заступник директора Української школи урядування – керівник Центру оцінювання кандидатів на зайняття посади державної служби.

31. Яблонська-Бонса Йоланта, професор, доктор юридичних наук, керівник кафедри теорії, філософії та історії права Академії Леона Козьмінського в Варшаві, Головний редактор часопису «Критика права» (Польща).

32. Якимчук Аліна Юріївна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри державного управління, документознавства та інформаційної діяльності Національного університету водного господарства та природокористування.

33. Янчук Артем Олександрович, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, радник Першого заступника Голови Верховної Ради України.

34. Яровой Тихон Сергійович, доктор наук з державного управління, доцент, доцент кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом.

35. Яскренія Єжи, професор, доктор хабілітований (Dr Hab), декан Факультету юридичних і суспільних наук Університету ім. Яна Кухановського в м. Кельце, завідувач кафедри конституційного, європейського і міжнародного публічного права, Віце-президент Правління Польського Товариства конституційного права, Спікер Товариства Польських парламентаріїв, член Правління Європейського Товариства колишніх парламентаріїв Ради Європи (FP-AP) в Парижі (Польща).

Chief Editor

Kyslyi Anatolii Mykhailovych, Honored Lawyer of Ukraine, Doctor of Law, Professor, Director of the Educational and Scientific Institute of Law named after Prince Vladimir the Great, Interregional Academy of Personnel Management

1. Akimova Lyudmyla Mykolayivna, Doctor of Science in Public Administration, Professor, Honored Worker of Education of Ukraine, Professor of the Department of Finance and Economic Security of the National University of Water Management and Nature Management.

2. Barabash Yuriy Hryhorovych, Doctor of Law, Professor, Corresponding Member of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine, Vice-Rector for Academic Affairs of the National Law University named after Yaroslav the Wise.

3. Batanov Oleksandr Vasyliovych, Doctor of Law, Professor, Leading Researcher of the Department of Constitutional Law and Local Self-Government of the Institute of State and Law named after VM Koretsky NAS of Ukraine.

4. Bernazyuk Jan Oleksandrovysh, Doctor of Law (constitutional law; municipal law), Professor of the Department of Constitutional and International Law, Honored Lawyer of Ukraine, Professor of the Department of Tavriya National University. VI Vernadsky.

5. Gurkovsky Volodymyr Ihorovych, Doctor of Science in Public Administration, Senior Researcher, First Deputy Director of the Center for Public Administration Problems.

6. Jablonska-Bonsa Jolanta, Professor, Doctor of Law, Head of the Department of Theory, Philosophy and History of Law of the Leon Kozminski Academy in Warsaw, Editor-in-Chief of the journal Critique of Law (Poland).

7. Kaidashev Roman Petrovich, Doctor of Law, Professor, Professor of the Department of Administrative, Financial and Banking Law of the Educational and Scientific Institute of Law named after Prince Volodymyr the Great PJSC «Interregional Academy of Personnel Management».

8. Khadzhiradeva Svitlana Kostiantynivna, Doctor of Science in Public Administration, Professor, Deputy Director of the Ukrainian School of Government - Head of the Center for Evaluation of Candidates for Civil Service Positions. ORCID, Google Academy.

9. Kislov Denys Vasyliovych, Doctor of Science in Public Administration, Associate Professor, Academician of the Ukrainian Academy of Sciences, Academician of the National Academy of Sciences of Higher Education of Ukraine, Professor of the Department of Public Administration of the Interregional Academy of Personnel Management.

10. Kovalenko Valentyn Vasyliovych, Doctor of Law, Professor, Leading Researcher of the Copyright and Related Rights Sector of the Laboratory of Copyright and Information Technologies of the Research Center for Forensic Intellectual Property of the Ministry of Justice of Ukraine.

11. Kozachenko Oleksandr Ivanovych, Candidate of Law, Senior Researcher, Professor of the Department of Security Management, Law Enforcement and Anti-Corruption Activities of the Interregional Academy of Personnel Management.

12. Kravchuk Volodymyr Mykolayovych, Doctor of Law, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Constitutional, Administrative and International Law of Volyn National University named after Lesya Ukrainka.

13. Krynychna Iryna Petrivna, Doctor of Science in Public Administration, Professor, Professor of the Department of Public Administration and Administration of the Educational and Scientific Institute of Information Protection of the State University of Telecommunications.

14. Motrenko Tymofii Valentinovich, Professor of the Department of Public Administration of the Interregional

Academy of Personnel Management, Doctor of Philosophy, Professor, Academician of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine.

15. Nesterovych Volodymyr Fedorovych, Doctor of Law, Associate Professor, Head of the Department of State and Legal Disciplines of Luhansk State University of Internal Affairs named after E.O. Didorenko.

16. Nestor Natalia Vladimirovna, Doctor of Law, Deputy Director for Research at the Kyiv Research Institute Institute of Forensic Science, Honored Lawyer of Ukraine, ORCID, Google Academy.

17. Nicholas Schmitt, PhD, senior researcher at the Institute of Federalism, University of Friborg (Switzerland).

18. Novak-Kalyaeva Larysa Mykolayivna, Doctor of Science in Public Administration, Professor.

19. Orlova Natalia Sergeevna, Doctor of Science in Public Administration, Professor, Professor of Public Administration and Administration of Kyiv National University of Trade and Economics.

20. Ryabtsev Hennadiy Leonidovych, Doctor of Science in Public Administration, Candidate of Technical Sciences, Professor, Professor of Kyiv-Mohyla School of Government, Chief Researcher of the National Institute for Strategic Studies, Director of Special Projects of the Psyche Scientific and Technical Center, Member of the Expert Council of the Ministry of Energy of Ukraine, member of the Committee on Economic Competition Development of the Chamber of Commerce and Industry of Ukraine, expert of the National Agency for Quality Assurance in Higher Education.

21. Skrypniuk Oleksandr Vasyliovych, Doctor of Law, Professor, Academician of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine, Honored Lawyer of Ukraine, Deputy Director of the Institute of State and Law. V.M. Koretsky NAS of Ukraine.

22. Sopilko Iryna Mykolayivna, Doctor of Law, Professor, Excellence in Education of Ukraine, Honored Lawyer of Ukraine, Dean of the Faculty of Law of the National Aviation University.

23. Strelbytska Lilia Mykolayivna, Doctor of Law, Professor, Honored Worker of Education of Ukraine, Head of the Department of Civil Law Disciplines of the National Academy of Security Service of Ukraine.

24. Strelbytsky Mykola Pavlovych, Doctor of Law, Professor, Professor of the Department of National Security of the Educational and Scientific Institute of Law named after Prince Volodymyr the Great PJSC «Interregional Academy of Personnel Management».

25. Surai Inna Gennadiyivna, Doctor of Science in Public Administration, Professor, Professor of the Department of Public Policy, Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service of Taras Shevchenko National University of Kyiv.

26. Titko Anna Vasylivna, Candidate of Law, Leading Researcher of the National Academy of Internal Affairs.

27. Tomasz Michalski, Doctor of Science, Associate Professor of the Department of Geography of Regional Development, University of Gdańsk, Gdańsk, Poland.

28. Tymoschyk Lilia Pavlivna, Candidate of Economic Sciences, Scientific Secretary of the Research Center for Forensic Intellectual Property of the Ministry of Justice of Ukraine, forensic expert, appraiser.

29. Valyukh Andriy Mykolayovych, Doctor of Science in Public Administration, Associate Professor, Professor of

the Department of Public Administration of Documentation and Information Activity of the National University of Water Management and Nature Management.

30. Vechorek Leshyk, habilitated doctor, associate professor, head of the Department of Criminal Law, Criminology and Criminology, Faculty of Law and Social Sciences, University. Jan Kochanowski in Kielce (Poland).

31. Vorotin Valeriy Yevhenovych, Doctor of Science in Public Administration, Professor, Head of the Department of Complex Problems of State-Building of the Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine.

32. Yakymchuk Alina Yuriyivna, Doctor of Economics, Professor, Professor of the Department of Public Administration, Documentation and Information Activity of the National University of Water Management and Nature Management.

33. Yanchuk Artem Oleksandrovych, Doctor of Law, Professor, Honored Lawyer of Ukraine, Adviser to the First Deputy Chairman of the Verkhovna Rada of Ukraine.

34. Yarovoy Tikhon Sergeevich, Candidate of Sciences in Public Administration, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Public Administration of the Interregional Academy of Personnel Management.

35. Yaskrenia Jerzy, Professor, Doctor Habilitated (Dr Hab), Dean of the Faculty of Law and Social Sciences, University. Jan Kochanowski in Kielce, Head of the Department of Constitutional, European and International Public Law, Vice-President of the Board of the Polish Society of Constitutional Law, Speaker of the Society of Polish Parliamentarians, Member of the Board of the European Society of Former Parliamentarians (FP-AP) in Paris (Poland).

Дідушок Н. Я., Сопіна К. В.

Лінгвістична експертиза мовлення в Україні
та за кордоном..... 8

Кисла С. А., Чабанець Т. М.

Товарознавча експертиза та дослідження
парфумерних товарів та парфумів.
Нішеві парфуми..... 15

Кривоножко Г. Є.

Щодо особливостей експертного дослідження
баз даних та систем управління базами даних
як об'єктів авторського права 20

Мартинюк Я. М.

Інституціональні засади соціального діалогу
в державному управлінні України..... 25

Савченко В. О.

Оферта та акцепт як способи реалізації
свободи волі в цивільному праві..... 32

Сиводєд І. С.

Кримінальні процесуальні та криміналістичні
проблеми розслідування правопорушень

у сфері охорони державної таємниці
та охорони державного кордону,
які були вчинені на окупованій території
України..... 37

Хомутенко В. П., Хомутенко А. В.

Характерні особливості судової
економічної експертизи
в адміністративному судочинстві..... 44

Чернега В. М.

Минуле, сучасне та майбутнє
компаративної цивілістики..... 51

Юзишина Т. В.

Проблематика проведення
судово-почеркознавчої експертизи
при ідентифікаційному дослідженні
почерку та підписів в електронних документах..... 56

Шевчук Р. В.

Державно-приватне партнерство
як механізм підвищення якості
медичних послуг в європейських країнах..... 62

Сиводед Іван Сергійович,

кандидат юридичних наук, докторант, доцент кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності Інституту права ім. Князя Володимира Великого МАУП, начальник відділу Спеціалізованої прокуратури у військовій та оборонній сфері Офісу Генерального прокурора України, м. Київ, вул. Різницька, 13/15; <https://orcid.org/0000-0002-2057-9609>; sivoded1986@ukr.net

КРИМІНАЛЬНІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗСЛІДУВАННЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ ТА ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ, ЯКІ БУЛИ ВЧИНЕНІ НА ОКУПОВАНІЙ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Анотація. У статті проаналізовано нормативно-правове та законодавче забезпечення сфери охорони державної таємниці та охорони державного кордону як складової частини забезпечення національної безпеки України під час досудового розслідування правопорушень, які вчинені на окупованих територіях України. Детально розглянуто положення Кримінального процесуального кодексу (КПК) України щодо досудового розслідування кримінальних проваджень, в яких містяться відомості, що становлять державну таємницю України. На підставі аналізу КПК України, досліджень науковців та матеріалів практики перераховано правові заходи забезпечення захисту державної таємниці у кримінальному провадженні, а також визначено проблеми правової охорони інституту державної таємниці та державного кордону під час досудового розслідування правопорушень на окупованих територіях України. Під час дослідження означено прогалини діючого законодавства в частині, що стосується механізму правового забезпечення захисту таємної інформації під час проведення допиту свідків за обставинами, які містять відомості, що становлять державну таємницю. На підставі здійсненого аналізу з метою забезпечення дієвого правового захисту державної таємниці у кримінальному провадженні автором пропонується внесення відповідних доповнень у Кримінальний процесуальний кодекс України в частині зобов'язання свідків та їхніх адвокатів, які беруть участь у кримінальному провадженні, пов'язаному з державною таємницею, надавати слідчому письмові зобов'язання щодо нерозголошення державної таємниці, яка стала їм відома у зв'язку з участю в кримінальному провадженні. Також автором пропонується встановити умови та процедуру надання свідком, який за родом службової діяльності (займаної посади) володіє відомостями, що становлять державну таємницю, показань слідчому щодо відомих йому секретних відомостей.

Ключові слова: державна таємниця, охорона державного кордону, кримінальне провадження, охорона державної таємниці, розголошення державної таємниці, допит.

Syvoded Ivan Serhiyovych,

Candidate of Legal Sciences, Doctoral Student, Associate Professor at the Department of Law Enforcement and Anti-Corruption Activities of the Institute of Law named after Prince Volodymyr Veliky MAUP, Head of the Department of the Specialized Prosecutor's Office in the Military and Defense Sector of the Office of the Prosecutor General of Ukraine, Kyiv, str. Riznytska, 13/15, <https://orcid.org/0000-0002-2057-9609>; sivoded1986@ukr.net

CRIMINAL PROCEDURAL AND CRIMINALISTIC PROBLEMS IN THE INVESTIGATION OF OFFENSES IN THE FIELD OF STATE SECRET PROTECTION AND STATE BORDER PROTECTION WHICH WERE COMMITTED IN THE OCCUPIED TERRITORY OF UKRAINE

Abstract. The article analyzes the legal and legislative support for the protection of state secrets as an integral part of ensuring the national security of Ukraine during the pre-trial investigation. The provisions of the Criminal Procedure Code of Ukraine on pre-trial investigation of criminal proceedings, which contain information that is a state secret of Ukraine, are considered in detail. On the basis of the analysis of the Criminal Procedure Code of Ukraine, researches of scientists and practice materials, the legal measures

for the protection of state secrets in criminal proceedings are listed, as well as the problems of legal protection of the state secret institution during the pre-trial investigation. The investigation identified gaps in current legislation regarding the mechanism for the legal protection of classified information during the interrogation of witnesses in circumstances containing state secret information. On the basis of the conducted analysis in order to ensure effective legal protection of state secrets in criminal proceedings, the author proposes to introduce appropriate amendments to the Criminal Procedure Code of Ukraine regarding the obligation of witnesses and their attorneys involved in state secret secrecy proceedings. to the investigator a written undertaking to disclose state secrets which they became aware of in connection with participation in criminal proceedings. The author also proposes to establish the conditions and procedure for providing a witness who by his professional activity (position) possesses information constituting a state secret, testimony to the investigator regarding the secret information known to him.

Key words: state secrets, criminal proceedings, protection of state secrets, disclosure of state secrets, interrogation.

Вступ. Найбільш цінною з точки зору недопущення настання суспільно-небезпечних наслідків вважається інформація, що містить державну таємницю, тому забезпечення її гарантій у кримінальному процесі потребує особливої уваги. У чинному КПК України акцент у правовому регулюванні зміщено з охорони предмета (змісту) державної таємниці на реалізацію процесуальних повноважень його учасників в умовах кримінального провадження, що вимагають дотримання порядку забезпечення охорони державної таємниці [4, с. 718–744]. Здійснення кримінального провадження, яке містить відомості, що становлять державну таємницю, в загальних рисах регулюється главою 40 КПК України.

Але даною главою не врегульовано процесуальні форми захисту державної таємниці у разі, коли під час досудового розслідування вона стає відомою свідку, потерпілому, спеціалісту, експерту або понятим, які не мають відповідного допуску до неї. У зв'язку з викладеним на практиці у слідчого під час досудового розслідування виникають проблеми щодо належного забезпечення збереження державної таємниці. Натепер актуальним є питання вдосконалення правового інституту охорони державної таємниці та охорони державного кордону під час досудового розслідування, тобто кримінального процесуального законодавства України.

Питання охорони державної таємниці набули особливого значення в останні роки, в період військової агресії з 24 лютого 2022 року, коли російські війська вторгнулись на територію України. Суб'єкти утримання державної таємниці не змогли своєчасно евакуювати архіви та документи, які містять державну таємницю, деякі носії таємної інформації відкрито перейшли на бік окупаційних військ, зрадили держави та надали ворогу данні, які містять державну таємницю, з'являються нові загрози безпеці держави, а з іншого – охорона державної таємниці в державі не завжди здійснюється належним

чином. У таких умовах все більшого значення набувають дослідження норм, які регулюють питання, пов'язані з охороною державної таємниці. Актуальність досліджень зумовлена тим, що правовий інститут таємниці є одним із найважливіших, оскільки встановлює відношення інтересів особистості, суспільства й держави, основи й межі втручання держави в недержавну сферу, ступінь інформаційної захищеності держави.

Мета статті – визначити проблемні питання, які пов'язані із захистом у процесі досудового розслідування державної таємниці, та сформулювати пропозиції щодо їх усунення.

Матеріали та методи дослідження. З метою виконання поставлених завдань застосовано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання, що надали змогу всебічно вивчити об'єкт дослідження. Зокрема, за допомогою загальнонаукових методів (аналізу, синтезу, дедукції, індукції, аналогії, абстрагування) деталізовано зміст питань, розглянутих в статті. Методологічну основу становить комплекс заходів пізнання проблеми в єдності її змісту та юридичної форми, здійснення системного аналізу діяльності правоохоронних органів з розслідування та розкриття правопорушень у сфері охорони державної таємниці та охорони державного кордону, які вчинені у тому числі на окупованій території в період 2014–2022 років. Під дослідження було застосовано методи формальної логіки (аналіз, синтез, індукція, дедукція) – для дослідження нормативних актів, матеріали кримінальних проваджень, аналітичних матеріалів, концепцій, поглядів авторів з окремих питань, що входять у предмет дослідження, історичний, порівняльний, системно-структурний та статичні методи. Нормативну базу роботи склали Конституція України, Кримінальний кодекс України, Закон про Національну безпеку України та останніх змін до Особливої частини закону України Про кримінальну від-

повідальність. Емпіричну основу дослідження становлять вирoki суду вітчизняних судів різних інстанцій, що розміщені в Єдиному державному реєстрі судових рішень за 2014–2022 років (опрацьовано 260 судових рішень), в основі яких розкривається неповнота та неякість досудового розслідування, нагальні проблеми, існування яких в окремих випадках послуговували підставою для винесення виправдувальних вироків.

Результати та їх обговорення. Проблеми у сфері кримінального процесуального судочинства, пов'язані з охороною державної таємниці, неодноразово розглядали науковці, зокрема, Н.О. Ковтун, В.В. Навроцька, О. А. Парфіло, А.В. Федоров, Д.В. Пінчук, О.А. Парфіло, Довженко В.В., Є. Л. Стрельцова, О. В. Козаченка, та інші [3, 6, 7, 10].

Незважаючи на вагомий внесок науковців до розвитку зазначеного напрямку, в науці кримінального процесу та правозастосовній практиці залишаються невирішеними певні питання, що виникають під час досудового розслідування кримінальних проваджень, в яких містяться відомості, котрі становлять державну таємницю, що у свою чергу негативно відображається на гарантіях її збереження та відправленні кримінального судочинства в цілому [3, с. 272–279].

Так, Н. Ковтун та А. Штанько вказують, що забезпечення охорони державної таємниці під час кримінального провадження зумовлює вжиття слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом комплексу нормативно закріплених заходів, спрямованих на запобігання розголошення секретної інформації та втрати її матеріальних носіїв [3, с. 272–279].

До таких заходів вони відносять:

1) забезпечення спеціального порядку допуску та доступу учасників кримінального провадження до державної таємниці (ч. ч. 3, 4 ст. 517 КПК України);

2) забезпечення додержання вимог секретного діловодства під час формулювання процесуальних рішень (ч. 2 ст. 517 КПК України);

3) закріплення обов'язку слідчого, прокурора, суду роз'яснити учасникам кримінального провадження їхні обов'язки щодо охорони державної таємниці, які закріплені у ст. 28 Закону України «Про державну таємницю», та попередити про кримінальну відповідальність за розголошення відомостей, що становлять державну таємницю;

4) встановлення обмежень прав учасників кримінального провадження, яке містить державну таємницю, у випадках, що передбачені законом та зумовлені необхідністю забезпечення охорони державної таємниці.

5) забезпечення додержання вимог щодо збереження, передачі, транспортування та обліку матеріальних носіїв секретної інформації;

6) закріплення обов'язку слідчого судді, суду прийняти рішення про здійснення кримінального провадження у закритому судовому засіданні, якщо здійснення провадження у відкритому судовому засіданні може призвести до розголошення таємниці, що охороняється законом (п. 4 ч. 2 ст. 27 КПК України), в тому числі й державної таємниці;

7) закріплення спеціального порядку отримання під час провадження кримінальних процесуальних дій відомостей, що становлять державну таємницю.

Д.В. Пінчук, О.А. Парфіло у своїх дослідженнях звертають увагу на не врегульованість порядку проведення допиту свідків та потерпілих за обставинами, які містять відомості, що становлять державну таємницю. Вони зазначають, що під час досудового розслідування предметом допиту є різноманітні факти та обставини, які стосуються кримінального провадження, в тому числі відомості, що становлять державну таємницю [7]. Стаття 28 Закону України «Про державну таємницю» зобов'язує громадянина не допускати розголошення будь-яким способом державної таємниці, яка йому довірена або стала відомою у зв'язку з виконанням службових обов'язків [10]. Аналогічне положення міститься у п. 12 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про державну службу», в якій зазначено, що одним з обов'язків державного службовця є збереження державної таємниці, яка стала йому відома під час виконання своїх службових обов'язків.

Для вирішення вказаної проблеми В. В. Навроцька пропонує здійснювати допит особи лише з дозволу того органу, від якого секретні відомості стали відомі допитуваному [3]. Але, як вважають Д. В. Пінчук та О. А. Парфіло, зазначене положення не узгоджується з процесуальною самостійністю слідчого [7], закріпленою у ч. 5 ст. 40 КПК України, зокрема, слідчий є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється. Також у разі отримання дозволу на проведення допиту свідка можливо розголошення даних досудового розслідування, за що також передбачена кримінальна відповідальність за ст. 387 «Розголошення даних оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування» КК України [4].

За таких обставин, як вони вважають, слідчий повинен лише здійснити погодження проведення допиту особи за обставинами, що становлять

державну таємницю, з керівником відповідного органу, одночасно, за необхідності, склавши протокол про нерозголошення таким керівником даних досудового розслідування. На нашу думку, слід погодитися з вказаними вище висновками щодо забезпечення охорони державної таємниці під час кримінального провадження. Але, аналізуючи ці дослідження, слід відмітити, що вони не дають відповіді на всі проблемні питання охорони державної таємниці, що виникають під час досудового розслідування.

Державна таємниця – правовий інститут держави, що дозволяє їй проводити незалежну політику, відстоювати власні інтереси, мати можливість впливати на поведінку інших держав та перебіг міжнародних подій у бажаному для себе напрямку. Відповідно до ст. 7 Закону України від 19 червня 2003 року № 964-IV «Про основи національної безпеки України» на сучасному етапі до основних реальних і потенційних загроз національній безпеці, стабільності суспільства в інформаційній сфері належить, зокрема, розголошення інформації, яка становить державну та іншу, передбачену законом, таємницю [11]. Згідно зі статтями 1, 2, 3, 8, 12 Закону України від 21 січня 1994 року № 3855-XII «Про державну таємницю» відомостями про державну таємницю є інформація у сфері оборони, економіки, науки й техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки і охорони правопорядку, розголошення якої може завдати шкоди національній безпеці України, і яка рішенням державних експертів з питань таємниць визнана державною таємницею та включена до Зводу відомостей, що становлять державну таємницю (далі – ЗВДТ) [2, 8, 9, 11], затвердженого наказом Служби безпеки України від 12 серпня 2005 року № 440, або до конкретизованих у ЗВДТ галузевих чи відомчих (міжвідомчих, міжгалузевих) розгорнутих переліках відомостей, що становлять державну таємницю [2].

Із прийняттям КПК України у новій редакції 2012 року ЗВДТ було доповнено відомостями, що становлять державну таємницю у сфері кримінального провадження [5]. Так, наказом Служби безпеки України від 17 жовтня 2012 року № 470 було доповнено ЗВДТ статтями 4.12.4 та 4.12.5, якими до відомостей, що мають ступінь секретності «таємно», віднесено інформацію про факт або методи проведення негласної слідчої (розшукової) дії, а також інформацію, що дає змогу ідентифікувати особу, місце або річ, щодо якої проводиться чи планується проведення негласної слідчої (розшукової) дії, розголошення якої створює загрозу національ-

ним інтересам і безпеці [9]. Здійснення кримінального провадження, яке містить відомості, що становлять державну таємницю, в загальних рисах регулюється главою 40 КПК України.

Відповідно до ч. 1 ст. 517 КПК України досудове розслідування та судове провадження у кримінальному провадженні, яке містить відомості, що становлять державну таємницю, проводяться з дотриманням вимог режиму секретності [5]. У ч. 3 ст. 517 КПК України встановлено дві обов'язкові та взаємопов'язані умови допуску й доступу осіб до участі у кримінальному провадженні, яке містить відомості, що становлять державну таємницю:

1) наявність в осіб допуску до державної таємниці відповідної форми (при цьому керівнику (співробітникам) органу досудового розслідування, прокурору чи суду необхідно врахувати, що наявність у громадянина допуску до державної таємниці відповідного ступеня секретності підтверджується довідкою встановленої форми);

2) надання учасникам кримінального провадження доступу до конкретної секретної інформації (категорії секретної інформації) та її матеріальних носіїв.

Відповідно до вимог КПК України та Закону України «Про державну таємницю» є два винятки із вказаних вище правил:

1) підозрюваний чи обвинувачує бере участь у кримінальному провадженні, яке містить відомості, що становлять державну таємницю, без оформлення допуску до державної таємниці після роз'яснення йому вимог ст. 28 Закону України «Про державну таємницю» та попередження про кримінальну відповідальність за розголошення відомостей, що становлять державну таємницю (ч. 3 ст. 517 КПК України);

2) доступ до інформації, яка становить державну таємницю та міститься в матеріалах кримінального провадження, надається іноземцям та особам без громадянства в порядку, визначеному Законом України «Про державну таємницю» та Положенням про порядок підготовки документів щодо надання доступу до державної таємниці іноземцям та особам без громадянства, затвердженим указом Президента України від 17 липня 2006 року № 621/2006 [8].

Відповідно до ч. 7 ст. 27 Закону України «Про державну таємницю» іноземцям та особам без громадянства доступ до державної таємниці надається у виняткових випадках на підставі міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, або письмового розпорядження Пре-

зидента України з урахуванням необхідності забезпечення національної безпеки України на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України [10].

Розглянемо проблемні питання охорони державної таємниці під час досудового розслідування, що не були досліджені. Співробітники правоохоронного органу, які отримали в процесі досудового розслідування відомості, що становлять державну таємницю, зобов'язані створити умови для їх охорони. Вони несуть установлену законодавством персональну відповідальність за її збереження, в тому числі за невиконання встановлених обмежень щодо ознайомлення третіх осіб з відомостями, що становлять державну таємницю. Тому необхідні чіткі нормативні підстави та умови доступу або відмови в доступі до державної таємниці особам, які беруть участь у кримінальному провадженні [1, 12].

Згідно з вимогами ч. 4 ст. 517 КПК України доступ до матеріалів, які містять відомості, що становлять державну таємницю, надається захисникам та законним представникам підозрюваного, обвинуваченого, потерпілому та їхнім представникам, перекладачу, експерту, спеціалісту, секретарю судового засідання, судовому розпоряднику, яким надано допуск до державної таємниці, та які потребують його під час здійснення своїх прав та обов'язків, передбачених Кодексом, з огляду на обставини, встановлені під час кримінального провадження [5]. Утім, у кримінальних провадженнях щодо розголошення державної таємниці завжди є особи, яким вона була розголошена. Допит вказаних осіб як свідків є важливим, оскільки за їх результатом має бути вирішено питання щодо кваліфікації кримінального правопорушення (закінчений склад кримінального правопорушення або замах на його вчинення).

Так, якщо розголошення державної таємниці відбувалося з прямим умислом, то з огляду на показання осіб, яким вона була розголошена (особа запам'ятала таємні відомості або не запам'ятала у зв'язку з будь-якими причинами), кримінальне правопорушення буде кваліфікуватися або за ст. 328 (422) КК України, або як замах на вчинення даного кримінального правопорушення за ст. 15, 328 (422) КК України [4].

Висновки. З метою належного забезпечення захисту державної таємниці під час досудового розслідування вважаємо, що необхідно внести відповідні доповнення до чинного кримінального процесуального законодавства, а саме:

1. Доповнити ст. 517 КПК України частиною 8, якою передбачити обов'язок свідків та їхніх адво-

катів, які беруть участь у кримінальному провадженні, пов'язаному з державною таємницею, надавати слідчому письмові зобов'язання щодо нерозголошення державної таємниці, яка стала їм відома у зв'язку з участю у кримінальному провадженні.

2. Доповнити ст. 517 КПК України частиною 9, якою встановити умови та процедуру надання свідком, який за родом службової діяльності (займаної посади) володіє відомостями, що становлять державну таємницю, показань слідчому щодо відомих йому секретних відомостей:

- письмове погодження посадової особи, яка надала йому доступ до державної таємниці (у протоколі допиту або в окремій заяві);

- надання вказаною посадовою особою слідчому письмового зобов'язання щодо нерозголошення даних досудового розслідування;

- надання свідком показань з відомих йому секретних відомостей лише в частині, що стосується конкретного кримінального провадження.

З огляду на характер кримінальної процесуальної діяльності як діяльності уповноважених державних органів та їх посадових осіб, а також на інтереси держави щодо забезпечення охорони державної таємниці, вважаємо подальше дослідження теорії й практики забезпечення охорони державної таємниці під час досудового розслідування одним із пріоритетних напрямів наукових досліджень.

Відповідно до вимог ст. 214 КПК України кримінальне провадження підлягає внесенню в ЄРДР лише за наявності достатніх підстав, що вказують на ознаки правопорушення. Ураховуючи це, порушення кримінального провадження за матеріалами оперативно-розшукових заходів становить певну складність, оскільки слідчому доводиться оцінювати достатність даних для початку провадження, не знаючи про достовірність джерел цих даних. Тому необхідно порушувати провадження після встановлення достовірних даних про реальний механізм незаконного переміщення осіб через державний кордон та торгівлі людьми у кожному конкретному випадку, фактичну участь у злочинних діях усіх причетних до них осіб, у тому числі й службових осіб державних органів, установ, організацій, за допомогою яких учинявся такий злочин (оформлення закордонних паспортів; допомога під час перетину державного кордону України тощо), а також місця та часу скоєння правопорушень, пов'язаних із незаконним переміщенням осіб через державний кордон.

При ознайомленні з матеріалами, що надійшли, слідчий повинен звернути увагу на документи,

які можна було б використати як привід до встановлення кримінального правопорушення (це звичайно буває в тому випадку, коли в матеріалах відсутня з яких-небудь причин заява потерпілої особи), а також законні підстави для початку розслідування, визначити, на скільки повно в них відображені окремі епізоди незаконного переміщення осіб через державний кордон і прийняти рішення про те, де, коли і як можуть бути зібрані достовірні докази у справі. З цією ж метою до встановлення кримінального правопорушення слідчому доцільно знайомитися з оперативно-розшуковими матеріалами, які є в працівників оперативних підрозділів. Однак, як показує практика, слідчі дуже рідко знайомляться з оперативно-розшуковими матеріалами. Працівники оперативних підрозділів, звичайно, усно доводять до них той обсяг інформації, який вважають за потрібне, в результаті чого до слідчого часто не доводиться інформація, яка має значення для розслідування. Цим не забезпечується повнота і об'єктивність при розслідуванні фактів незаконного переміщення осіб через державний кордон. Ознайомившись з даними оперативно-розшукових заходів, слідчий може краще уявити картину правопорушення, глибше з'ясувати його механізм, точніше визначити роль кожного співучасника. Він може дати пораду оперативним працівникам відносно обставин, які потрібно встановити оперативним шляхом, висловити свої міркування щодо готовності поданих матеріалів до реалізації, намітити найбільш правильні і раціональні шляхи розслідування тощо. Виходячи з наявної оперативно-розшукової інформації, він може точніше, ніж оперативні працівники, визначити перспективи розслідування, вирішити питання щодо повноти або недостатності зібраних матеріалів, обґрунтувати версію про винність певних осіб. Час порушення кримінального провадження слідчий і оперативний працівник повинні погоджувати між собою, щоб, з одного боку, початок справи й розслідування не стали для злочинців сигналом для знищення викривальних даних, а з іншого – уникнення в подальшому можливості припинення цієї справи за відсутності події або складу правопорушення стосовно інших членів злочинної групи.

За таких обставин найбільш оптимальним моментом порушення кримінального провадження є затримання злочинців на «гарячому», зокрема при вивезенні людей за кордон за підробленими документами чи взагалі без них або поза пунктами пропуску через державний кордон України, під час отримання засобів, якщо гроші отримуються на території України,

наприклад, готівкою, за банківським переказом, з використанням системи «Western Union» або при перетинанні кордону кур'єром з іноземною валютою, коли засоби отримані за кордоном.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Довженко Вікторія. Окремі питання кримінально-правової характеристики розголошення державної таємниці. Новітні кримінально-правові дослідження. 2021 : Альманах наукових праць / за ред. проф. Є. Л. Стрельцова, проф. О. В. Козаченка, О. М. Мусиченко. Миколаїв : МІП НУ «ОЮА», 2021. С. 173–177.
2. «Звід відомостей, що становлять державну таємницю» : наказ Служби безпеки України від 12 серпня 2005 року № 440 / База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/621/2006> (дата звернення: 27.02.2020).
3. Ковтун Н., Штанько А. Деякі аспекти доступу учасників кримінального провадження до відомостей, що становлять державну таємницю. Протидія злочинності: Теорія та практика : зб. матер. V міжвуз. наук.-практ. конференції студентів, курсантів, аспірантів та молодих учених, 18 жовтня 2013 року ; Нац. Акад. прокур. Укр. Київ, 2013. С. 272–279.
4. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року / База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 27.02.2020).
5. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. Київ : Юстініан, 2012. С. 1224.
6. Навроцька В. В. Правова регламентація використання відомостей, що становлять державну таємницю в кримінальному процесі. *Часопис Академії адвокатури України*. 2010. № 2. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/Chaau/2010-2/10nvvtkr.pdf> (дата звернення: 27.02.2022).
7. Парфіло О. А., Пінчук Д. В. До питання забезпечення охорони державної таємниці у кримінальному процесі. *Право України* : Респ. юрид. журнал. 2010. № 11. С. 171–177.
8. «Положення про порядок підготовки документів щодо надання доступу до державної таємниці іноземцям та особам без громадянства» : указ Президента України від 17 липня 2006 року № 621/2006 / База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/621/2006> (дата звернення: 27.02.2022).
9. «Про внесення змін до наказу СБ України від 12 серпня 2005 року № 440» : наказ Служби безпеки України від 17 жовтня 2012 року № 470 / База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0902-05> (дата звернення: 27.02.2020).
10. «Про державну таємницю» Закон України від 21 січня 1994 року № 3855-XII / База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon>.

rada.gov.ua/laws/show/3855-12 (дата звернення: 27.02.2022).

11. «Про основи національної безпеки України»: Закон України від 19 червня 2003 року № 964-IV / База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 27.02.2022).
12. Саїнчин О. С., Похіла І. Б., Припула А. М. Методика розкриття незаконного переправлення осіб через державний кордон України (криміналістичні та оперативнорозшукові аспекти): монографія. О.: Фенікс, 2008. 368 с.

REFERENCES:

1. Dovzhenko, Viktoriia (2021). Okremi pytannia kryminalno-pravovoi kharakterystyky rozgholoshennia derzhavnoi taiemnytsi [Separate questions of the criminal-legal characteristics of the disclosure of the state secret service]. Novitni kryminalno-pravovi doslidzhennia. 2021 : *Almanakh naukovykh prats - Almanac of scientific practice* / za red. prof. Ye. L. Streltsova, prof. O. V. Kozachenka, O. M. Musychenko. Mykolaiv : MIPNU «OIuA». (pp. 173–177). [in Ukrainian].
2. «Zvid vidomostei, shcho stanovliat derzhavnu taiemnytsiu»: nakaz Sluzhby bezpeky Ukrainy [“Collection of information constituting a state secret”: order of the Security Service of Ukraine] vid 12 serpnia 2005 roku № 440 / *Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» - Database “Legislation of Ukraine”*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/621/2006> [in Ukrainian].
3. Kovtun, N., Shtanko, A. (2013). Deiaki aspekty dostupu uchasyntiv kryminalnoho provadzhennia do vidomostei, shcho stanovliat derzhavnu taiemnytsiu [Some aspects of access of participants in criminal proceedings to information that constitutes a state secret]. Protydiia zlochynnosti: Teoriia ta praktyka : zb. mater. V mizhvuz. nauk.-prakt. konferentsii studentiv, kursantiv, aspirantiv ta molodykh uchenykh *In the interuniversity science and practice conferences of students, cadets, graduate students and young scientists*; Nats. Akad. prokur. Ukr. (pp. 272–279). Kyiv. [in Ukrainian].
4. Kryminalnyi kodeks Ukrainy [Criminal codex of Ukraine] vid 5 kvitnia 2001 roku / *Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» - Database “Legislation of Ukraine”*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> [in Ukrainian]. Kryminalnyi kodeks Ukrainy [Criminal codex of Ukraine] vid 5 kvitnia 2001 roku / *Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» - Database “Legislation of Ukraine”*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> [in Ukrainian].
5. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy. Naukovo-praktychnyi komentar (2012). [Criminal Procedure Code of Ukraine. Scientific and practical commentary] / za zah. red. Honcharenka, V.H., Nora, V.T., Shumyla, M.Ie.. Kyiv : Yustinian. P. 1224 [in Ukrainian].
6. Navrotska, V.V. (2010). Pravova rehlementatsiia vykorystannia vidomostei, shcho stanovliat derzhavnu taiemnytsiu v kryminalnomu protsesi [Legal regulation of the use of information that constitutes state secrets in criminal proceedings]. *Chasopys Akademii advokatury Ukrainy – Journal of the Academy of Advocacy of Ukraine*. № 2. Retrieved from <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Chau/2010-2/10nvvtkp.pdf> [in Ukrainian].
7. Parfilo, O.A., Pinchuk, D.V. (2010). Do pytannia zabezpechennia okhorony derzhavnoi taiemnytsi u kryminalnomu protsesi [Regarding the issue of ensuring the protection of the state secret service in criminal proceedings]. *Pravo Ukrainy – Law of Ukraine: Resp. yuryd. zhurnal*. № 11. P. 171–177 [in Ukrainian].
8. «Polozhennia pro poriadok pidhotovky dokumentiv shchodo nadannia dostupu do derzhavnoi taiemnytsi inozemtsiam ta osobam bez hromadianstva» [Regulations on the procedure for the preparation of documents on granting access to state secrets to foreigners and stateless persons]: ukaz Prezidenta Ukrainy vid 17 lypnia 2006 roku № 621/2006 / *Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» - Database “Legislation of Ukraine”*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/621/2006> [in Ukrainian].
9. «Pro vnesennia zmin do nakazu SB Ukrainy [On making changes to the order of the Security Council of Ukraine] vid 12 serpnia 2005 roku № 440»: nakaz Sluzhby bezpeky Ukrainy vid 17 zhovtnia 2012 roku № 470 / *Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» - Database “Legislation of Ukraine”*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0902-05> [in Ukrainian].
10. «Pro derzhavnu taiemnytsiu» Zakon Ukrainy [Law of Ukraine on state secrets] vid 21 sichnia 1994 roku № 3855-KhII / *Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» - Database “Legislation of Ukraine”*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12> [in Ukrainian].
11. «Pro osnovy natsionalnoi bezpeky Ukrainy»: Zakon Ukrainy [“On the basics of national security of Ukraine”: Law of Ukraine] vid 19 chervnia 2003 roku № 964-IV / *Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» - Database “Legislation of Ukraine”*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> [in Ukrainian].
12. Sainchyn, O.S., Pokhila, I.B., Prytula, A.M. (2008). Metodyka rozkryttia nezakonnoho perepravlennia osib cherez derzhavnyi kordon Ukrainy (kryminalistychni ta operatyvnorozshukovi aspekty) [Methods of detecting the illegal transfer of persons across the state border of Ukraine (forensic and investigative aspects)]: Monohrafiia. O.: Feniks. 368 p [in Ukrainian].